
Władza sędownicza w Polsce

Władza sędownicza w Polsce

Trójpodział władzy, a władza sędownicza

Epoka Oświecenia, nazywana również czasem rozumu była nie tylko okresem wielkich odkryć w dziedzinie nauk ścisłych, lecz także etapem przełomowym w sposobie myślenia o państwie, społeczeństwie i władzy. Właśnie w tym okresie powstało największe dzieło francuskiego myśliciela Karola Ludwika Monteskiusza - traktat filozoficzny o państwie oraz władzy i sposobie jej sprawowania. Mowa oczywiście o tekście pt. O duchu praw (franc. De l'esprit des loise wydanym w 1748 roku w trzydziestu jeden księgach). Autor opisał w nim państwo - jego zdaniem - idealne, gdzie władza nie jest sprawowana przez jedną osobę czy stan - jak to miało miejsce, chociażby w demokracji szlacheckiej. Ale przez trzy niezależne od siebie instytucje władzy, kontrolujące nawzajem swoje poczynania i współpracujące dla dobra państwa. Tą teorię nazywamy dziś trójpodziałem władzy. Miała ona nie dopuścić do skupienia władzy w rękach jednej osoby - jak to się stało w absolutystycznej Francji Ludwika XIV. Ponieważ taki człowiek stałby się nieuchronnie tyranem, nieszanującym praw i przywilejów innych ludzi. Właśnie na zasadzie opozycji Monteskiusz zaproponował w idealnym państwie podzielenie władzy według trzech głównych funkcji jakie jej przyznawały. W ten sposób wyodrębnił władzę ustawodawczą, której celem miało być stanowienie nowych oraz zmiana starych praw - na ogół reprezentowaną przez parlament. Następnie władzę wykonawczą, która miała za zadanie wprowadzać uchwalane prawa w życie na ogół reprezentowana w państwie przez monarchę/króla oraz władzę sędowniczą, której celem było sprawowanie funkcji kontrolnej nad władzą ustawodawczą i wykonawczą oraz pilnowania przestrzegania obowiązującego prawa przez obywateli danego państwa, a jeśli zajdzie taka potrzeba karania ich za złamanie obowiązującego prawa. Tak więc władza sędownicza reprezentowana przez sądy i trybunały, w myśli monteskiuszowskiego trójpodziału władzy miała sprawować funkcję kontrolną nad władzą ustawodawczą i wykonawczą.

Sposób organizacji władzy sędowniczej w Polsce

Współcześnie w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej mamy następujący zapis o podziale władzy:

Ustrój Rzeczypospolitej Polski opiera się na podziale i równowadze władzy ustawodawczej, władzy wykonawczej i władzy sędowniczej.

Art 10 ust 1 Konstytucji RP

Znaczy to, że w Polsce mamy do czynienia z monteskiuszowskim trójpodziałem władzy, która ma się równoważyć i wzajemnie kontrolować. Znajduje to potwierdzenie w rozdziałach IV, V i VIII gdzie kolejno wymienione są kompetencje kolejnych władz oraz ich skład. Pomińmy jednak władzę ustawodawczą oraz wykonawczą i przejdźmy do władzy sędowniczej opisanej w VIII rozdziale. Możemy w nim przeczytać m.in., że:

Sądy i Trybunały są władzą odrębną i niezależną od innych władz.

Art 173

Sądy i Trybunały wydają wyroki w imieniu Rzeczypospolitej Polskiej.

Art 174

Jest to potwierdzenie odrębności władzy sędowniczej od dwóch innych władz i jednocześnie uznanie jej funkcji kontrolnej w Polsce. Dalej czytamy jak dzieli się władza sędownicza.

Wymiar sprawiedliwości w Rzeczypospolitej Polskiej sprawują Sąd Najwyższy, sądy powszechne, sądy administracyjne oraz sądy wojskowe.

Art 175 ust 1

Na tej podstawie oparta jest władza sędownicza, która kolejno obejmuje:

I. Sąd Najwyższy

- Jest naczelnym organem władzy sądowniczej w Polsce.
- Sprawuje nadzór nad działalnością sądów powszechnych i wojskowych w zakresie orzekania - jest to tzw. nadzór judykacyjny (określa go art. 183 ust. 1 Konstytucji RP).
- Jest organem rozpoznającym protesty wyborcze oraz stwierdzającym ważność (lub nie ważność) wyborów do Sejmu i Senatu oraz wyboru Prezydenta RP, a także decyduje o ważności referendum ogólnokrajowego i referendum konstytucyjnego.
- Rozstrzyga również nadzór w stosunku do samorządów zawodowych: adwokatów, radców prawnych i notariuszy.
- Zajmuje się także opiniowaniem ustaw i innych aktów prawnych.
- Rozpatruje skargi kasacyjne na orzeczenie Trybunału do Spraw Sportu przy PKOl.

Sędziów Sądu Najwyższego powołuje Prezydent RP na wniosek Krajowej rady Sądownictwa.

Sąd Najwyższy dzieli się na 4 izby, z czego każdą kieruje inny Prezes Sądu Najwyższego (powoływany na 6 letnią kadencję, na wniosek Zgromadzenia Ogólnego Sędziów Sądu Najwyższego), a izby dzielą się dalej na wydziały. Wyróżniamy następujące izby:

- izba Cywilna
- izba Karna
- izba Pracy, Ubezpieczeń Społecznych i Spraw Publicznych
- izba Wojskowa

II. Sądy powszechne

Rozstrzygają wszelkie sprawy z zakresu prawa karnego, cywilnego, rodzinnego i opiekuńczego oraz prawa pracy i ubezpieczeń społecznych, które nie są zastrzeżone dla innych sądów.

Sądy powszechne dzielimy na rejonowe, okręgowe i apelacyjne. Te z kolei dzielimy na wyspecjalizowane wydziały zajmujące się poszczególnymi gałęziami prawa np.

- Wydział grodzki orzeka w sprawach wykroczeń i drobnych przestępstw, a także w prostych sprawach cywilnych - gdy wartość przedmiotu sporu nie przekracza 5000 złotych.
- Wydział cywilny zajmuje się sprawami z zakresu prawa cywilnego, takiego na przykład jak spory

dotyczące umów cywilnych, własności, najmu; stwierdzenia nabycia czy ustalenia podziału spadku.

- Wydział karny rozwiązuje sprawy z zakresu prawa karnego, przede wszystkim orzeka w przypadkach popełnienia przestępstwa.
- Wydział pracy i ubezpieczeń społecznych orzeka w sprawach z zakresu prawa pracy np. bezpodstawne zwolnienie z pracy czy niesprawiedliwe wynagrodzenie za pracę.
- Wydział rodzinny i nieletnich zajmuje się sprawami dotyczącymi rodzin, a także przestępstw popełnianych przez nieletnich.
- Wydział penitencjarny zajmuje się sprawami osób odbywającymi karę pozbawienia wolności.
- Wydział ksiąg wieczystych zajmuje się sprawami hipoteki.
- Wydział gospodarczy orzeka w sprawach z zakresu prawa gospodarczego, między innymi rozwiązuje spory między firmami.

Wszystkich sędziów, sądów powszechnych mianuje Prezydent RP na wniosek Krajowej Rady Sądownictwa. W myśl art. 180 Konstytucji RP są oni nieusuwalni.

Sądami kierują prezesi mianowani przez Ministra Sprawiedliwości.

Obecnie w Polsce jest 11 sądów apelacyjnych, 45 sądów okręgowych, 323 sądy rejonowe (stan na 1 stycznia 2008 roku).

III. Sądy Administracyjne

Kontrolują działalność administracji publicznej, rozstrzygają spory kompetencyjne i spory o własność między jednostkami samorządu terytorialnego, samorządowymi kolegiami odwoławczymi i między organami administracji rządowej. (Art 1 ustawy z dnia 25 lipca 2002 roku. Prawo o ustroju sądów administracyjnych).

W myśl art. 3 ust.2 Prawa o postępowaniu przed sądami administracyjnymi, sądy administracyjne orzekają w sprawach skarg na:

- Decyzje sądu administracyjnego
- Postanowienia wydane w postępowaniu administracyjnym, na które można zgłosić zażalenie albo kończące postępowanie, a także na postanowienia rozstrzygające sprawę co do istoty.
- Postanowienia wydane w postępowaniu egzekucyjnym i zabezpieczającym, na które można złożyć zażalenie.
- Inne akty prawne lub czynności administracji publicznej dotyczące przekroczenia uprawnień lub niedotrzymania obowiązków wynikających z przepisów prawa.
- Bezczyność organów administracyjnych w wydaniu decyzji, postanowienia bądź aktów prawnych.
- Akty prawa miejscowego, wydany przez organ samorządu terytorialnego i terenowych organów administracji rządowej.
- Inne akty jednostek samorządu terytorialnego i ich związków, podejmowane w sprawach administracji publicznej.

- Akty nadzoru nad działalnością organu jednostek samorządu terytorialnego

Sądy administracyjne dzielimy na:

- Wojewódzkie Sądy Administracyjne orzekają w pierwszej instancji.
- Naczelny Sąd Administracyjny orzeka w drugiej instancji. Rozpoznaje skargi kasacyjne.

W sądach administracyjnych orzekają sędziowie sądów administracyjnych, ale mogą robić to również asesory sądów administracyjnych. (Asesor to osoba, która posiada odpowiednie kwalifikacje - najczęściej po zdaniu egzaminie zawodowym - w celu przejścia okresu próby, który uprawnia ją do bezterminowej nominacji - np. sędziowskiej, prokuratorskiej.)

IV. Sądy Wojskowe

Ze względu na specyfikę spraw w jakich orzekają zostały wydzielone spod sądownictwa powszechnego. Jego zadania reguluje Prawo o ustroju sądów wojskowych z dnia 21 sierpnia 1997 roku. Zgodnie z nią sądownictwo wojskowe dzielimy na dwie instancje:

- Wojskowy sąd garnizonowy (odpowiada sądowi rejonowemu), orzeka tylko w pierwszej instancji.
- Wojskowy sąd okręgowy (odpowiada sądowi okręgowemu), orzeka w drugiej instancji. Rozpatruje apelacje, zażalenia na orzeczenia lub zarządzenia wydane w wojskowym sądzie garnizonowym. Wojskowy sąd okręgowy orzeka w pierwszej instancji w sprawach o przestępstwa:
 - a. Popełnione przez żołnierza posiadającego stopień majora i wyższy,
 - b. Podlegające w postępowaniu przed sądami powszechnymi właściwości sądu okręgowego oraz w szczególnych przypadkach dezercji, a także czynnej napaści na przełożonego z użyciem broni.
 - c. Popełnione przez żołnierzy sił zbrojnych państw obcych oraz ich personelu cywilnego.
 - d. Inne na podstawie szczegółowych przepisów.
 - e. Wojskowy sąd okręgowy orzeka w jednoosobowym składzie w sprawie tymczasowego aresztowania w stosunku do żołnierza posiadającego stopień wojskowy majora i wyższy (odnośnie pozostałych orzeka o tym sąd garnizonowy).

Władza sądownicza - hierarchia sądów

Postępowanie sądowe jest co najmniej dwuinstancyjne.
Art 176 ust.1 Konstytucji RP

System sądownictwa dzieli się na sądy rejonowe, okręgowe, apelacyjne i Sąd Najwyższy. Większość spraw rozpatrywana jest najpierw w pierwszej instancji, w sądzie rejonowym (w odpowiednim jego wydziale). Jednak niektóre sprawy ze względu na ich wagę, od początku podlegają sądowi okręgowemu. Dotyczy to poważniejszych spraw, zarówno cywilnych (np. rozwód, roszczenia majątkowe, gdy wartość przedmiotu sporu jest wyższa niż 30 tysięcy złotych) jak i karnych (np. zabójstw).

Jeżeli nie zgadzamy się z wyrokiem wydanym przez sąd pierwszej instancji, możemy złożyć apelację. Wtedy sprawę rozpatrzy sąd drugiej instancji. Przykładowo jeśli pierwszy wyrok zapadła w sądzie rejonowym, apelację rozpatrywana będzie w sądzie okręgowym. Natomiast gdy w pierwszej instancji orzekał sąd okręgowy, odwołanie rozpatrzy sąd apelacyjny.

Jeśli nie zgadzamy się z wyrokiem sądu drugiej instancji, istnieje jeszcze możliwość kasacji. Składa się ją do Sądu Najwyższego. Nie wystarczy tu jednak, jak w przypadku apelacji nasza wola zwrócenia się do sądu wyższej instancji. W sprawie karnej podstawą kasacji może być wyłącznie rażące naruszenie prawa przez sąd niższej instancji. Również w sprawach cywilnych przysługuje tylko w niektórych, ściśle określonych przypadkach.

Co warto zaznaczyć, postępowanie sądowe jest w Polsce dwuinstancyjne, co oznacza, że zawsze mamy prawo odwołać się od wyroku do sądu wyższej instancji.

Trybunały jako część władzy sądowniczej

Nie zapominajmy, że nie same sądy tworzą w Polsce władzę sądowniczą. Tworzą je też Trybunały, powołane do życia na mocy Konstytucji RP są to:

I. Trybunał Konstytucyjny pełniący rolę tzw. sądu nad prawami ma pilnować zgodności ustaw, aktów prawnych i rozporządzeń z Konstytucją RP oraz niektórymi umowami międzynarodowymi. Według art. 188 Konstytucji RP orzeka w sprawach:

- zgodności ustaw i umów między narodowych z Konstytucją,
- zgodności ustaw z ratyfikowanymi umowami między narodowymi, których ratyfikacja wymaga uprzedniej zgody wyrażonej w ustawie,
- zgodności przepisów prawa, wydawanych przez centralne organy państwowe, z Konstytucją, ratyfikowanymi umowami międzynarodowymi i ustawami,
- zgodności z Konstytucją celów lub działalności partii politycznych,
- skargi konstytucyjnej, o której mowa w art. 79 ust.1

II. Trybunał Stanu w Polsce jest konstytucyjnym organem władzy sądowniczej, którego głównym celem jest egzekwowanie odpowiedzialności najwyższych organów i urzędników państwowych za naruszenie Konstytucji lub ustaw, w związku z zajmowanym stanowiskiem lub w zakresie swojego urzędowania, jeśli popełniony czyn nie wyczerpuje znamion przestępstwa oraz za przestępstwa pospolite i skarbowe w przypadku Prezydenta RP.

Przeczytaj także artykuły pod tytułem:

Partie polityczne w Polsce : Prawo, norma prawna, przepis prawa : Państwo - pojęcie państwa i władzy : Warstwy społeczne